

УДК 159.9:159.94

Гура С.О., канд. пед. наук, викладач кафедри психології діяльності в особливих умовах діяльності, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків;

Галагура М., студентка соціально-психологічного факультету Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ВІКТИМНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС

Проблема віктимності є значною проблемою сучасної психології. Віктимність є здатністю суб'єкта ставати жертвою соціально- небезпечного прояву та розглядається науковцями як явище соціальне (статусні характеристики рольових жертв й поведінкові відхилення від норм безпеки), психічне (патологічна віктимність, страх перед злочинністю та іншими аномаліями) і моральне (інтеріоризація віктімогенних норм, правил поведінки віктимної і злочинної субкультури, самовизначення себе як жертви). Аналіз віктимності і її складових дозволяє глибше зрозуміти феномен жертви, розробити необхідні і соціально обґрунтовані заходи з психологічної профілактики правопорушень. Особливо гостро проблема віктимності постає у контексті роботи у сфері ДСНС. Оскільки ця професія у більшості випадків тісно пов'язана з великим ризиком для життя та водночас з відповідальністю за життя інших людей, віктимність є недопустимою для працівників ДСНС. Саме тому ми повинні дослідити фактори, що призводять до виникнення віктимності у майбутніх представників цієї професії у цілях її профілактики. Дослідження проблеми віктимності та факторів її розвитку широко висвітлено у працях таких науковців як Л.В. Франк, В.И. Полубинський, Д.В. Ривман, А.Л. Репецкая, К. Міядзава, В.А. Туляков, Я.И. Гос- тунська, О. О. Андроннікова, Ю.А. Клейберг, В.А. Ядов та інших відомих психологів. Незважаючи на велику кількість досліджень в області віктимності, більшість питань, пов'язаних з виявленням чинників, що спричиняють розвиток віктимності та подальшим впливом даного феномену на особистість та її соціальні відносини, залишаються відкритими. Типова поведінка людей в певних ситуаціях є вираз їх внутрішньої сутності. Кожна людина живе і діє в умовах певної соціальної системи, виконуючи безліч різних соціальних ролей, які представляють динамічний вираз його соціальних позицій, статусів [1]. Віктимність - це специфічна поведінка і індивідуально-психологічні якості потерпілого, які детермінують злочинну поведінку, що здійснюється. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 79 ється щодо потерпілого. Л.В. Франк розглядає віктимну

поведінку через категорію віктимності і вказує на те, що всі типи віктимності існують в двох формах: потенційної та реалізованої. На думку Л.В. Франка, віктимність це потенційна або актуальна здатність особи індивідуально або колективно ставати жертвою соціально-небезпечного прояву. Реалізована віктимність – реалізована злочинним актом особистісна схильність або здатність людини за певних обставин стати жертвою злочину [6]. В.І. Полубінський пов'язує віктимність виключно з внутрішніми якостями індивіда, зовнішнім якостям він відводить роль реалізаторів потенційної віктимності [2]. При цьому Л.В. Франк і В.І. Полубінський припускають, що потерпілим від злочину може стати індивід, який не володіє потенційною віктимністю. Іншої точки зору дотримується Д.В. Рівман. Автор вважає, що віктимність всіх членів суспільства обумовлена існуванням злочинності, і тому він виділяє «нормальну», «середню» і «потенційну» віктимність. На його думку, будь-який індивід потенційно є віктимним, так як в певній життєвій ситуації може стати жертвою злочину. При тому можливі реалізації даних якостей багато в чому залежить від наявності конкретної ситуації [3]. Очевидно, що індивідуальна віктимність, або «комплекс жертви», завжди реалізується у відповідній ситуації. Такі ситуації пред'являють до людей вимоги, які перевищують їх адаптивний потенціал. Це життєві труднощі, критичні ситуації, негативні життєві події, стресові життєві події, травматичні події, небажані події, життєві кризи, економічна депривація, лиха, катастрофи. Кожна з цих ситуацій таїть в собі або виклик, або загрозу життєдіяльності людини, а то і викликає непоправні втрати [4]. Підсумовуючи теоретичні концепції можна сказати, що основними характеристиками жертви є почуття страху, провини, тривога, неадекватне самовідношення. Віктимність проявляється у різних сферах соціального життя, у тому числі й в професійній. Професія працівника ДСНС вимагає від спеціаліста інтелектуальних, фізичних та нервово-психічних затрат. Робота працівника ДСНС безпосередньо пов'язана з ризиком. Професійні завдання полягають у виконанні спеціальних стратегічних, тактичних та оперативних завдань. Професійна діяльність працівника ДСНС передбачає реалізацію певних процедур, виконання поставленого завдання, аналіз, порівняння та інтерпретацію даних, пропозицію нових рішень. У сучасних умовах праця даних спеціалістів стала набагато складнішою, більш напруженою й небезпечнішою, тому що повсюдно пов'язана із застосуванням різних технічних засобів, озброєння та спеціальної техніки. Робота пожежних частин пов'язана зі значним фізичним та нервово-психічним напруженням, викликаним високим ступенем особистого ризику, відповідальністю за людей та збереження матеріальних цінностей, з необхідністю прийняття

рішення в умовах дефіциту часу. Крім того, діяльність працівників ДСНС протікає у вкрай несприятливих умовах. Діяльність супроводжується несприятливим впливом фізичних, хімічних, психологічних та інших патогенних факторів, що викликають виражений фізіологічний та психоемоційний стрес. Екстремальні умови характеризуються сильним травмуючим впливом подій, пригод та обставин на психіку співробітника ДСНС. Цей вплив може бути потужним й одноразовим у випадку загрози життю та здоров'ю, вибухах, обваленнях будівель тощо, або багаторазовим, що вимагає адаптації до постійно діючих джерел стресу. Він характеризується різним ступенем раптовості, масштабності, може служити джерелом як об'єктивно, так і суб'єктивно обумовленого стресу. Специфіка роботи працівників ДСНС передбачає роботу з жертвами на різних етапах. Рятівники напряму докладають зусилля щодо допомоги у надзвичайних ситуаціях, а екстремальні психологи працюють з жертвами з метою усунення психологічних наслідків травмуючих ситуацій. Працівники ДСНС виконують свої професійні обов'язки в умовах постійного стресу (навіть в періоди між чергуваннями вони повинні бути постійно доступні по мобільному телефону і, за винятком періоду відпустки, не мають права виїжджати в такі місця, звідки неможливо швидко повернутися), і особливо схильні до різних психологічних проблем. Саме тому людина, що бажає освоїти дану професію, повинна мати твердий характер, силу волі, відповідальність, акуратність, чітку координацію рухів, швидкість реакцій. Медичними протипоказаннями є нервові і психічні захворювання, порушення функцій опорно-рухового апарату, захворювання серцево-судинної і дихальної системи. Саме тому це дослідження присвячено розвитку віктимності у працівників ДСНС, з метою виявити негативні фактори, що сприяють її виникненню. Проблема віктимності це одна з найбільш значущих проблем сучасної психології. Віктимність це сукупність властивостей людини, обумовлених комплексом соціальних, психологічних і біофізичних умов, що сприяють дезадаптивному стилю реагування суб'єкта, що у свою чергу приводить до збитку для його фізичного або емоційно-психічного здоров'я. Таким чином, віктимність – схильність людини потрапляти в ситуації, пов'язані з небезпекою для його життя і здоров'я. Зокрема, це дії і вчинки людини, які провокують бажання на нього напасти. Класифікація різних варіантів віктимності призводить до розуміння наявності як загальної віктимності, що залежить від соціальних рольових та гендерних характеристик жертви, так і специфічної віктимності, що реалізується в установках, властивостях, атрибутів особистості. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 81 Що стосується контексту роботи у ДСНС, то віктимність є недопустимою для працівників цієї сфери, оскільки специфіка

роботи на- пряму пов'язана з допомогою іншим людям, які стали жертвами різноманітних екстремальних ситуацій. Працівник ДСНС повинен завжди знаходитись у стані психологічної готовності до загроз, мати здатність виконувати складні завдання в умовах стресу, нестачі часу, дії різних відволікаючих чинників. Віктимна поведінка може привести до різних негативних наслідків та становить загрозу як самому працівнику, так і людям, з якими він безпосередньо працює.

ЛІТЕРАТУРА 1. Мехед Н. Г. Філософія безпеки: безпека як культурно-історичний феномен. Безпека. М.: 1992. 55–58 с. 2. Полубинский В. И. Правовые основы учения о жертве преступления. Горький, 1979. 322 с. 3. Ривман Д. В. Виктимологические факторы и профилактика преступлений. Л., 1975. 245 с. 4. Ромек В. Г., Конторович В. А., Крукович Е. И. Психологическая помощь в кризисных ситуациях. СПб.: Речь, 2004. 256 с. 5. Рыбалкин Н. Н. Філософія безпеки. підручник. М.: МПСИ, 2006. 6. Франк Л. Ф. Виктимологическая характеристика личности преступника. Теоретические проблемы учения о личности преступника: сб. науч. тр. М., 1979. 544 с.